

VI. 3 майстерні художнього перекладу

*Висоцька Наталія
(Київ)*

Дж.Р.Р.Толкієн як інтерпретатор “Поєми про Беовульфа”

Від перекладача: Відомий англійський письменник Дж.Р.Р.Толкієн, автор трилогії “Володар кілець”, був також професійним медієвістом. Заперечуючи сприйняття “Беовульфа” переважно як джерела історичної інформації, він наполягав на приматі **художньої самоцінності** твору, в якому, на його думку, універсально-символічна проблема-тика знаходить досконале естетичне втілення. Відповідаючи критикам поеми, які докоряли її автору за вибір у героїчну добу надто архаїчної теми (боротьба з чудовиськами, а не з представниками інших етносів), він обстоює своє розуміння центрального конфлікту твору, який уявлявся йому так: “людина, що протистоїть ворожому світу, та її неминуча поразка у Часі”.

...Беовульф, таким чином, не є у точному сенсі слова героєм героїчної пісні. Він не страждає ані від суперечливих зобов'язань, ані від нещасного кохання. *Він – людина, і це, як і для багатьох інших, само по собі достатньо трагічно.* Те, що тон поеми такий піднесений, а тема така незначуща, не є прикритим випадком. Саме тема у своїй смертельній серйозності породжує урочистість тону... Думка, яка лежить у підґрунті, настільки смертельна та невідворотна, що люди, котрі знаходяться у колі світла, всередині обложеного палацу, занурені в роботу чи розмову, або не сміють зустрітися з нею віч-на-віч, або відсахуються від неї. Смерть приходить на свято...

...Автора поеми все ще турбує, насамперед, *доля людини на землі*, і він під новим кутом зору обробляє стародавню тему: **що людина, кожна людина і всі люди, і всі їхні справи, мають померти**. Це тема, якою не може нехтувати жоден християнин. Проте вона не дістала б саме такого трактування, якби поганські часи не були ще такі близькі. Тінь їхнього відчаю, принаймні як настрої, як потужне відчуття жалю, все ще присутня тут. Цінність переможеної звитяги в цьому світі все ще глибоко відчувається. Оглядаючись назад у минуле, на історію королів та вояків старих традицій, поет бачить, що будь-яка слава (чи, як сказали б ми, "культура" або "цивілізація") закінчується ніччю. Розв'язання цієї трагедії не розглядається – воно не впливає з матеріалу. Фактично, перед нами поема, створена у важливий момент рівноваги та оглядання назад, у прірву, людиною, обізнаною у старих переказах, яка намагалася окинути загальним поглядом їх всі, усвідомлюючи їхню спільну трагедію неминучої руйнації, і водночас відчуваючи її більш поетично, оскільки сама вона вийшла з-під прямого тиску їхнього відчаю. Він міг спостерігати ззовні, але відчувати безпосередньо та зсередини, стару догму: відчай від події, разом з вірою у вартість приреченого опору. Він все ще розглядав велику часову трагедію, але не писав ще алегоричну проповідь у віршах. Грендель мешкає у видимому світі та живиться плоттю та кров'ю людською; він входить в їхні оселі через двері. Дракон викидає реальне полум'я і прагне золота, а не душ; його вбивають залізом у черево. Погребальне вогнище для Беовульфа робить Веланд, а залізний щит для захисту від дракона – його власні ковалі: це ще не броня праведності або щит віри для протистояння всім полум'яним язикам зла...

...Якщо подивитися на поему з такої точки зору, неважко зрозуміти загальну побудову твору... Безперечно, слід викинути з голови уявлення про те, що "Беовульф" – це оповідна поема, що в ній розповідається якась історія, причому послідовно... Перед нами насамперед збалан-

VI. 3 майстерні художнього перекладу

соване протиставлення начал та кінців. Попросту кажучи, це контрастне зображення двох моментів великого життя, підйому та занепаду; розробка стародавнього та надзвичайно зворушливого протиставлення молодості та старості, першого успіху та кінцевої смерті. Відповідно, вона поділяється на дві протиставлені одна одній частини, відмінні за змістом, манерою та довжиною...

...”Беовульф” – не епічна поема, і навіть не розширена “пісня”. Жодний термін, запозичений з грецької або будь-якої іншої літератури, повністю не підходить для визначення її жанру: а чому, власне, вони мають підходити? Але якщо ми все-таки повинні знайти термін, радше слід назвати її “елегією”. Це героїчно-елегійна поема; і у певному сенсі всі її перші 3136 рядків є прелюдією до погребальної пісні..., однієї з найбільш зворушливих з написаних будь-коли. Але для досягнення універсальної значущості, якої вона надає долі героя, ...просто необхідно, щоб його остаточним суперником був не якийсь шведський вояк або зрадливий друг, а дракон: істота, створена уявою саме для такої цілі...

...Саме тому, що головними ворогами в “Беовульфі” не є людські істоти, ця історія набуває більшої значущості... Вона [поема] прозирає у космічні глибини та відповідає думкам всіх про долю людського життя та поривань; вона стоїть серед дрібних сутічок ватажків, але над ними, і виходить за межі дат та історичних періодів, хоча вони й важливі. На початку, і в процесі розгортання, і особливо в кінці ми дивимося униз ніби з уявної висоти на людське помешкання в юдолі світу. Спалахує світло... і лунають звуки музики; але зовнішня темрява та її вороже породження постійно чекають у засідці, доки не згаснуть смолоскипи та не замовкнуть голоси. Гренделя розлючують звуки арфи...

(переклад Н.Висоцької за виданням: J.R.R.Tolkien, *The Monsters and the Critics*. L., Harper Collins, 1997. P.5-49).